

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Uppvidinge. Adress: Turåkra, Kråksåla.
 Socken: Ålgö, m. f. Berättat av: Susanna Erlandsdotter
 Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Ålgö socken.

Uppteckning utgör omedelbar fort-
 sättning av måltider, mat och fest-
 ligheter m. m. från 1820-talet.

Vol: 2.

Sidor: 26—50.

Uppfyll 3. Blad Teckningar.

samt

Begravningsbuck och begravningsgillens
och "förning."

hus för böis - och prästhistorier.

26.)

ACC. N:R. M. 7059 : 1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Samt ett bevis på huru litet kaffe gagnades vid tiden 1820. må upptäckas följande sägner från min födelseby Krokshult i Alghults socken. År: Vid tiden 1820. innehades Heinshults gods i Kråksmåla socken av en "Folke Rosén" senare godsrägare sådes vara Läkarkunnig. En bandgumma från Krokshult som förgäves "sökkt klokt," vände sig ämsider till "Folke Rosén" om hjälp mot sin sjukdom. När gumman kom till Heinshult, så utträdde hon sin ärendet till Läkaren, som lovade göra sitt bästa. Samerna Rosén hölla på att koka sig kaffe. När det var färdigt räckte "Folke Rosén" en kopp kaffe åt gumman jämte en "Bit kakerspöcker." (hufida s. k. Bröströcker.) Gumman satt och söp

28)

ACC. N.R. M. 7059:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med den lilla skeden ur kaffekoppen.
"Folke Rasen" såg hur grumman innum-
digade sitt kaffe och sporde: "Tycker inte
mor Kajsa om kaffe?" Hon svarade: "Ja,
 tack herrn, värre medelamert har jag
nog fått in." Grumman trodde kaffet
vara den medicin, som skulle bota hen-
nas sjukdom. Ingen reflex: Kanske nu un-
der rationeringstiden bodde många da-
mer med en kopp Java, åtminstone till hu-
mör. — En annan sägen om kaffe
från min hembygd vid bemälda tid byder
så här. Vid 1800-talet bodde i Bråks-
hults "Smedhågne" Byrmeden Gustaf Pers-
son jämte sin grumma stina. En dag
komma ett par "Västgöta-knallar och
förde bland sina varor även orastat
kaffe och "Kakesocker." Smedhustrun köp-

28.)

ACC. N:R. M. 7059 :3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Le "En fjärdel kaffe och en fjärdel kaak-
socker." (= En fjärdel = $\frac{1}{4}$ skålpund.) När knat-
larna avlägsnat sig, så lade han kaffet
orostat och amalot i en stor gryta kaak-
sockret likaså. Sen en bit salt Fläsko och
vatten. Han kokade och kokade på bä-
norna, men dom blevo aldrig kokade.
Han voro alltför hårda. När smeden en
kvällen kom in från smedjan skulle han
gumma överraska honom med en röfhet.
Han åkte upp ett stort träfat au gräfsans
innehåll jämte fläsk och bröd och satte
på bordet. "Nu smed ska du få kaffe,
jag har kokt hela dan på bänorna, som
ä hårda å rej, men du har god tändes,
så du får väl lugga dom." Smeden lug-
gade och åt. Till sist sade han, "Du Minn, de
ä bättre ja smir hästskorän å de lära

bänorna te bändernas hästskar för dom
hölja att slita på en hel evighet."—
I samband härmed skall jag tala om en så-
gen från den tid det ofta vankades Råg-
mjölsgrök till "Nätvards" hos våra bän-
delstiga "Matmödrar lade i gröten smit
i fatet en smärklick, varan alla som äta
loppade. Sen seden att ha smör i gröten
benämndes "Smörbrunn." I Bueryd, Bäck-
bo socken, Kalmar-län bodde en smit,
men väldigt rik bände, som hette Jon
Jansson. Han sade åt sin hustru Anna
"Du kan lägga smöret vid min kant
i fatet, folket får nöja sig med mjölk
till gröten." När drängen Robert Nilsson
satt det där en tid, så tänkte han, jag ska
bota "Kost-Brunnen" (Elsbunden) om för det
där äventyret. När gröten var uppslagen

30.)

ACC. N:R. M. 7059 :5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och smöret inlagt vid båndens kant, som
vanligt, så smög drängen sig in i köket,
med sin "mor Anna" ropade in slätterfolket
till "måttvards", och vred smörbrunnen till
sin plats. När dam satte sig till bords
märkte Branden att drängen veidde
om fatet och vred "smörbrunnen" åt sig
som vanligt och sade, "Du dränger, set
ta fatet här ja betalt 16 skilling för."
Men drängen fattade fort i fatkanterna
och vred smörbrunnen åt sig och svara-
de; "Ja, Ni hussvorne då ä fatet ärliga
värt." Den kvällen fick drängen smör
till sin gröt, men bänden fick vara utan,
men på den kvällen lades smöret in
uti gröppaket. Obs! Hur man transpor-
tade mat och dryck m. m. till avlägsna
slätterängar; läs och se teckningarna till

31.)

ACC. N.R. M. 7059 : 6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

f. d. insända svar om Slåtkern." —
I det följande skall jag uppteckna vad
fäderna berättat om kalas av olika
slag; men jag förbiser Helte bröllop;
emellan jag minnes att jag insänt uppteckning
om "Wärendet Bröllop."
Jag kan börja med "Jöraöl." (Begravning)
Var det en rik bande, som skulle begra-
vas, så räckte begravningsgillet i B. Sör.
I min hemort samledes man kl. 4 på mor-
ganen i sorgahuset. Men dessförinnan var
det stora förberedelser. Gästerna, som skul-
le "följa den döde till jora," bådast minst en
vecka före begravningdagen, ej medelst
"sorgabrev"; utan av en person, som ej var
släkt med den döde, bjöd dels gästande, dels
ridande, med "Hälsning att den dödes vil-
ja var att I ska följa honom (hennes) till jora."

32.)

ACC. NR. M. 7059-7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En död människas rätta vilja respekterades
högt i gammal tid av två skäl. För det
första ville man hedra den avlidne genom
sin närvaro; för det andra, så "Vet ingen
i vilket tillstånd den döde gått hädan,
vi kan annars på besök till hans vård, & den
blir inte lenhänt att råka ut för." Helt
det. Obs! Härvidlag måste vi minnas huru
späckad den gamla folktron var med
vidskepselse, inte minst tron på "Gång-
are." Obs! Det troddes att själen inte kunde
lämna sitt jordiska hölje eller och viss-
tades i dess närhet till "Klockorna ringt
över den döde." S. v. s. Den så kallade "Själ-
laringningen." Så man med klockornas
kläppar "klämba" vissa slag inman
klockorna kvängat. Sen troddes själen
ej längre vara nära kroppen utan den

kunde återgå till den jord varan den var ka-
gen." "Si nu klokhorna ringräver den döde,
så förvandlas skoffet må samma" hette
det. Hade blott fäderna vetat att förrutt-
nelsen ej börjar göra sig märkbar i en död
kropp förrän efter 3. dygns förlopp, så hade
dem nog intet häskat på jort med "Själ-
ringningen." Ovs! Men Skapelsens Herre kan
visste mång årtusende före tiden, då und-
ret inkräpade, låta förkunna genom sin
Profet, "Min Helige skall ej smaka förgäng-
elsen." Och Kristus vart uppväckt på 3. de
dagens morgon. Och detta har jag hem-
tat av en beskrivna sluttat, som fäder-
na förvisat. — Se av bänder och släkt-
ingar som skulle vara med på "joraölet"
finna intet samma "Bashända" till sorgaku-
set; utan hava stora sk. Förringar dit. Se

bestoda av 2. stora "Sävekakor" (hand-
riktad rågmjöl) därtill en mindre liten
kaka till "kocken" (kokerskan) och en liten
till "Siskekocken". Därtill en stor ostka-
ka eller äggpannkaka eller och "Förost".
Vidare en fin spänkorg full med "Imörkring-
lor, en till varje gäst och husfolket minst
en 75. stycken. Dessa bakverk ersatte nu-
tida kårter. bebröd fanns ej i gammal
tid hos oss. Vidare förde släkttingar med
sig smör, ost och kalvkött. Os! Bräcka-
korna skulle i begravning vara mörk-
bruna på ytan (cymbol av korg.) En rätt
sam ingick i förningarna för "Byafolket"
var det "Vita grötter", smälämlingarnas
nationalrätt. "Förningsgröt" var kokad
av korngrön, god mjölk, kanel, ägg och smör
ty socker fanns ej på den tiden till matlag-

ning. På ryfan av gräffaten (= stora kunnat
eller blankskurade kopparkrukor) sår var
gröten dekorerad med hanningränder och
stött kanck helst initialerna till den dö-
des namn. — En s.k. "förningkringla" (Hög-
hultsbakringla, hel storlek, se teckning n:o 6.
Obs! Teckning n:o 7. visar oss ett så kallat "fat för
sötmanssmat," från gården Lundby Blyhults
socken. på sådana fat lades "sötshen".
Dessa förningar buras till sorgehuset
på e.m. dagen före begravningen, de
buras vanligen dipich i stort "Lagerstall"
i vilket lagts ett rent fint, lakan, samt
och lades över "förningssmaten," "Riss-
let" bars av någon tjänsteflicka, samt en
av husets döttrar om dotter fanns i går-
den eller fick någon annan kvinna vara
bejälplig. Somunga färgning i sorge-

36)

ACC. N:R. M. 7059 ://.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

huset. — I begravningsgården var ett stort
stök innan "förärfära" kunde äga rum.
Man måste Byka, slakta, brygga och skura
m. m. Braka förekom och något men ej
så mycket, som man i hast skulle bra. till
en 75. personer, som skulle kalas i dag
na 3. Obs! Vi skola minnas de många "För-
ringabråden! När gästerna vora kamlade
i sörghuset senast kl. 4 på morgonen, så
sattes dom till bords vid stora bords
som låg på bänkar paller, så borden
3. till antalet bildade formen, som påmin-
de om en hälska. Set fränsta bordet räcke-
tvärs hela rummet. Borden vora täckta
med fina, hemvävda, sträldukar. Man
satt på långa plautäten intill borden i
ämne långridor och maken frambars av
vänne flickor, som benämndes "passer-

38)

ACC. N:R. M. 7059 : 12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skor. På bordet stod uppstatat stora kunn-
fat med "förningkringlor, köfaster, ostkakor,
och och även smörbakkelar. Brännvinet flö-
dade under husbehårsbrännvinsfidejusse,
och serverades av byns soldat eller husar om-
det var på "joraöl" efter en "katehande eller Rust-
hållare." Ölet tappades i "skunkor" (sågs flera i
kulturhistoriska museet Lund) så långt kom
när jag intet. Sen hölls ölet opp i små
"Ölskålar eller snipaskålar och dracks efter be-
hov. Brännvinet serverades ur rina silver
eller kunnbägare, som hette "kunnare." I myc-
ket gammal tid, berättade farbror Nils, så ser-
verades brännvinet ur en skål av "Fölver"
eller kunn och i skålen var en rund "Fölshed"
med kort skaft och innehöll skeden en stor
sup. I skålen gick från man till man och man
tog sig en "Fölshed" brännvin vardera. Sär-

38.)

ACC. N:R. M. 7059 : 13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av namnet "Supa eller en Rupp." Många
Gäster måste föra med sig kvise gaffel och
sked, ty husets förråd räckte inte och där-
till fick man uppplåna åtskilligt ur
granngårdarna. I kalas ville man så
långt möjligt förefinnas hava pentall-
riker, samt silver och tenuskedar, men
när dessa bröt, så fick ungdomarna
nöja sig med träallriker och träske-
dar. Färnämsta plattan vid bordet var
framme vid gavelpänskret. Där hade och
forutidens "Hägräpe" varit, men det min-
des ej mormor. Främsta plattan på be-
gräning tillhöll "byns älderman", som
och skulle "Läsa hägt före och efter maten
och även efter måltidens slut" Ta upp
8 sjunga en passande psalm vers, om
han ägde sångröst, annars fick annan

39.)

ACC. NR. M. 7059 : 14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man göra det. Första maträtten var
Luffisken om vintern, men om som-
maren färsk insjöfisk. Bybönderna
brukade fiska tillhåpa och bära fis-
ken till den gård där kalaset varda-
des; vilken rots fäst det var. Om det var
"joraöl, bröllop, barnsöl, läsemöte kalas
eller Aldermansgille" var fiskafångsten
gemensam för festgården. Fisken var bland
de få maträtter, som äts på var sin
hallerik, samt till färsk fisk råskalad,
kokad potatis. Särtil 2 "Fiskasuppar."
på mat, men "kvinnfolken bjödos på
Honungsbrännvin." (Brännvin i vil-
ket man löst honung.) Andra mat-
rätten var ärtvälling, så kraftig att "Ike-
den kunde stå rätt upp i ärtor och fläsk-
flott." Särtil Fläsk, kött och korn, samt

40.)

ACC. N:R. M. 7059 : 15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

därtill ytterligare 2. kypar på man och
Öb efter lycke och smak. Skallet skars av
äldermannen och fick gå bordet runt om,
men kvinnorna skulle hava först, sen en
sändning åt manfolkens tida. Se främ-
ste gästerna först, och undammade pinst.
Nästa rätt var "enbärsmos" vilket liksom
ärkvällingen äts ur gemensamma fälg,
sam vara framsatta å bordet, så
lätt att man ej behövde "fänja" sig
allt för hårt för att nå maten. Näst-
ta rätt var den "vita gräten" som och
äts ur gemensamma kärle; men till "En-
bärsmoset" och gräten serverades ingen
sprit. "Grörim" förekom givetvis intet
å berggraving, men sedan vid öfri-
ga fester, och jag skall i följande upp-
teckna åskickliga "grörim". Nästa rätt

41.)

ACC. N:R. M. 7059:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var pannkakor och "söfwanmat" (söf-
ost. Dessa rätter motsvarade våra da-
gast efterrätter under normala för-
hållanden. Till pannkakorna hörde
rades "Lingansylt" som man söfat med
honung. Därtil "Förningakringlor" som
vara "bra att ha 8 bita på te kökessylt".
Pränderna hade i "innerlammen" i sa-
ken var sin plunka med brännvin med
äk kyrkan. Så dom faga sig en sup
vid framkamsten till skallarva och
likaså när dom anträdde återfär-
den. Det förbannade brännvinet skul-
le spädse vara med, som rättorna
i skeppet. — Till pannkakorna hörde
också "Pannkakessuppen". Pannkakorna
äts frän var sin kallerik. Så var då
måltiden slut efter att ätet "skup i ell"

48.)

ACC. N:R. M. 7059 :17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

under $1\frac{1}{2}$ timma. Ja man kunde sitta till bords i 3 timmar då tiden det medgav, men då förekom "al skålar och minnesdrickningar." Men vid "joröb" måste man raska på. Ty t. ex. från min hemort var $1\frac{1}{2}$ mil till Högskultkyrka och man "rifte samman kl: 10. och då måste man vara redo att "sätta ner liket i grava." Hette det. Man kunde ej köra de döda till griftgården, ty dels voro vägarna för utla och inga lämpliga jorden. Liken baros i sin kista på bår. Från min hemby måste man för lik efter vuxna vara 12. sträpar, 4. åt varje skift. Under färden till kyrkan skulle bårarna haalikt förfriskning, en bit ostsmörgås och en kops 3. gånger under färden från min

födelseby Brokshult till Åghultskyrka.
Första gång å "Källe-Räsa-mou", tredje
gång vid "Ryds mossen" och tredje gång
vid "Brudakäll." Obs! var det nära till
kyrkau behövdes ej dessa små målti-
der under färden. Vuxet lik (rättast lik
efter vuxen person) bars till gravan från
griftgårdsporten av 6. manspersoner lika-
sam i nutid. Efter det prästen för-
rättat ritualen vid griften, så öste var-
je till ålders kammen mansperson 3. skov-
lar mull i gravan; så den varst van-
ligen igenfylld. Den gunga lam in i
kyrkau och åhörde predikan på öv-
ligt sätt. Obs! Som, som ringde klocker-
na; då liket bars till gravan; kunde
och säga "Vart den dödes själ hamnat".
Gunga klockorna lätt var spjäl "I him-

44.)

ACC. N:R. M. 7059:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

len, men gunga dom tungt, så hade ~~den~~
hannat i "Helvete." — Om morgonen in-
man den döde bars från rikt hem, så
sjängs någon lämplig "Jorfärdpsalm
och lästes "Fader vår och välsignelsen," en
vacker red, som ännu fortlever hos oss.
Så var byfolket ute och lyssnade, ty liksom
stad på gator utanför dörren till
den dödes hem i en borta av unga, res-
sa grannar vars toppar knäckts så ~~långt~~
vette från och inåt åt hemmet. "Gick
sängen vackert då var den dödes själ
i gott förvar, men gick den tungt och
krassligt, så var det motsattken;" sade
i smyg lyssnande grannar. — Vidare,
sådana saker, som den döde i lussiden
älskat och handhaft måtte läggas i den
dödes kista. T.ex. smusdosa med smus, pök-

45.)

ACC. N:R. M. 7059:20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pipa med tobak, även några slant, om
den döde haft synnerlig kärlekspeng-
ar. En gammal kyrkvaktare och sädgrä-
vare nu, 85-åriga Raurd Johansson, ad.
Spångabäck i Kråksmåla, har för mig
anmärkat att hans fader, likaledes säd-
grävare och kyrkovaktare, funnit i
gravar små, väl korkad brännvinsfla-
ska och, han skulle smakat på bränn-
vinet och funnit det enastående gott.
Hade personen i livstiden varit begi-
ven på brännvin, så var det mäd-
vändigt, göra så att han fick lite
med sig af sitt kära fluidum i kristen.
Obs! Naga! Jag minnes en gammal skräd-
darska Britta boende i ett torp under
Hinsbults gods i Kråksmåla socken. Hen-
nas namn skräddaren "Johan Pluta", när

46.)

ACC. N.R. M. 7059 : 21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han låg på sitt yttersta, så sade han,
 "Så må du vet att Britta, så när ja ä dö,
 så lägger du i mi kista ett par klutar, som
 nål, tråd, syring och vax, så ja har litet
 att börja med när ja kommer i and-
 ra världen." Detta har den gamla, moders
 berättat för mig. Om han nu gjorde
 så frågade jag inbet Britta, men en mäg
 till den gamle byskräddarsen hadd e-
 nellerlid "Plutos" stora hat i sin äga;
 så blev han min; och, har för 2. år sedan
 hamnat hos sakt: Hoferu i Kalmar mu-
 seum. — Likaså minnes jag att när far-
 bror Nils i Björkebo var död, så skulle
 man på toppen av alla kyporns läg-
 ga en liten jordborva med jordsidan
 oppåt; så inbet farbror "a" biaturen med
 sig i graven. Så vidskeplig var han

Biskötsel
(m. a. g. i.)

hustru Lovisa, och jag måste lägga dit
alla de små förvarna, så jag vet att det
var så, det var år 1892. Vad framgår av
detta? Förvissa att i den gamla folkpro-
våg den föreställningen att den såde ha-
de samma böjelse i graven, som i
livstiden. — Efter munkamsten från kyr-
kan fortsattes ätandet och drickandet i
3. dagar, sista målet vora borgare och byns
fattiga och inbjudna. Efter den målti-
dens slut, så "dracks Guds den allsmäk-
tiges skål och sedan dracks den lödes
äminnelser skål." Men huru dessa skål-
ar höllas eller hämdes vet jag inget att
oppteckna, ty mormor talade inget där-
om. Obs! Att jag nu infektat sägner om
bergravningsrätten, som ej höra till
de gamla måltiderna, beror därpå

48.)

ACC. N:R. M. 7059:23

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att det annars inket kunnat bliva uppteck-
teknat från våra orter; och det kan ju
hava sitt intresse även detta fast det in-
tet exakt hör till svaren om måltider och
måltidsrader, alltså. — Det kanske kan och
intressera veta att man på vägen genom
byn "lade ut för liket". Den seden urgam-
mal fortlever ännu hos oss. Det var pry-
nad av ung gransis; dels bestående av
granskviskar, dels hackat gransis, som
slöddes. Se teckning n:o 8. Motivet senast
från min närmaste by Lindskult, här
i Kråksmålasocken.

Måltidsrader och maträtter vara vid
öfriga kalas idesamma; fastän det
hittills muntrare än på "joraöl". Jag
skall nu närmast skriva något

49.)

ACC. N:R. M. 7059:24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

om "Läsmötakalas" (Husförhärskalas) och
lika roliga sägner från läsemöte, som
vittnar om hur svaga dom vore i
sin Kristendomskunskap för 50-60 år se-
dan här i Kråksmåla socken. Särskilt
vill jag uppteckna några sägner från
hemmet Läsmöten, som skändat i byn
Kinramåla i Kråksmåla socken åren
1872-1873. Här bodde då en Lantbr: Daniel
Danielsson gemmenligen kallad "Famle-
Daniel". Förutom hustrun Regina, så be-
stod familjen av sönerna August,
och Elis Danielsson samt dottern Klui-
da. Sedan var det att varje familj i "Läs-
roten" skulle fram till bordet och läsa
för Prästen, som då var hos oss kyrka-
herden Karl Ludvig Karlsson. Familjen
Danielsson vore föga Läskunniga och

50.)

ACC. N:R. M. 7059:25.

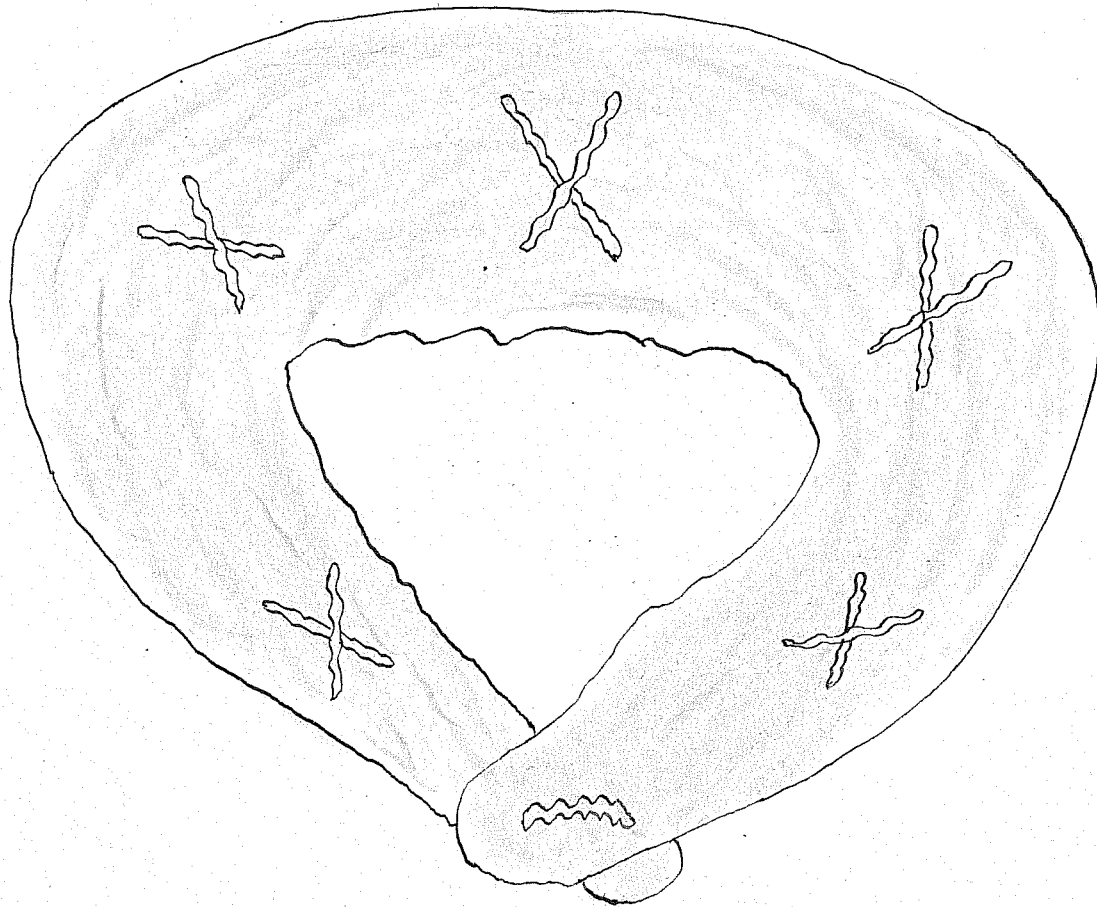
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bibelns innehåll vora för dem, som en
svår gåta. Först skulle konen August
läsa ur Profeten Daniel 4. Cap: v. 1. "Jag Ne-
bucad-Nessar" o. s. v. Men det var andägligt
för honom att rätt uttala namnet på
den Babelniska konungen. Han fick där-
av "Nickebo=nickare." Konen Elis gjorde sitt
försök och han fick namnet till "Kantabo=
handknakare." Hörarna skrattade för
full hals, så kyrkoherden sade, "Vänner,
vi få inte låta löjet laga överhuden!"
Men "gamle=Daniel" sade, "Ni då ä inget
förstånd i mja luddrömlar." Kyrko-
herden sporde, "Kanske fader Daniel
ville säga oss vad det är för ett namn?"
"Gamle=Daniel" såg noga på namnet Nebu-
cad-Nessar och sade "Värsäkert, ni då ä
förvisso "Knabbenåse." Hlmänt skratt.
Obs! Forts. i Vol. 3.

Nº 6. "Förningkrinola." Vel. storlek. Ersatte nedida Färta eller Praketa.

Skynnerligen god. Innard på ytan med "äggblomma." Obs! Utskottet

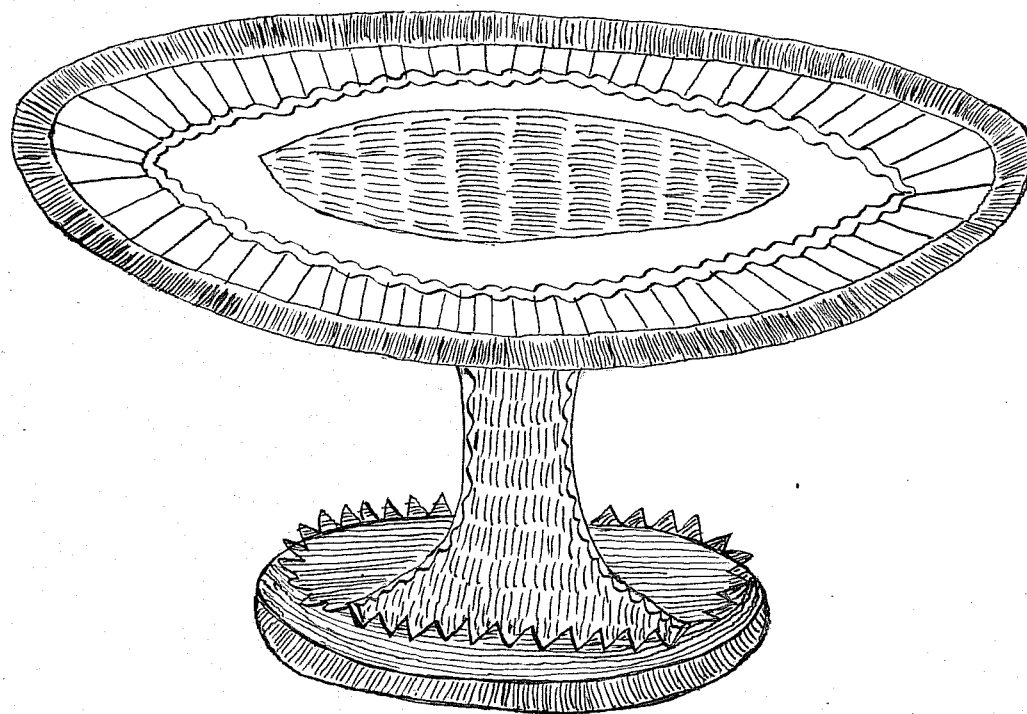
ning ren mitt 7-8. år.

N. 7059 : 26

N. 7059:27

N° 8. "Faf för köttmansmat i äldre tid. Med köttmansmat
avsågs "Hökast" en efferrätt. Set i gården Lundby i
Älgkultssocken.

M. 7059:28

N° 8. visar huru man "Lade ut för liket." Prydnaden cirka $4\frac{1}{2}$ aln lång
och 3. Benar Bredd.

